

Lembranzas dun neno da guerra (II)

Carlos Casalderey

No ano 2001, xa van alá catorcel, empezou en min a xerminar a idea de escribir algo, contando as vivencias polas que tivemos que pasar os nenos dese período terrible e de sen razón que foi a guerra civil e os longos anos posteriores. Comentando isto con algúns membros da Asociación Sociocultural Cedofeita, animáronme a facelo e así foi. Na revista número cinco (2001) desta entidade, hai un traballo que recolle algúns costumes e vicisitudes daquela época. A dirección da nosa entrañable e, por outra parte, altruísta asociación animounme a continuar aquel artigo, como querendo saber como lles foi na vida a todos aqueles nenos que agora andan -os que andan- arredor dos oitenta anos.

No que a min respecta, como xa sinaléi na narración anterior, despois do período da escola pública de "Papainasio", fun un breve espazo de tempo á Academia Helenes, colexio privado situado na praza Méndez Núñez da vila de Pontevedra. Aínda

hoxe me pregunto como fixeron meus pais para pagar aquelas clases. Misterios da vida! A pesar da miña curta idade, nun momento dado comprendín que non podía, que non tiña dereito, a esixirles aos meus pais aquel sacrificio, por moito que eu prometese como estudante.

Entón metínme a traballar, se mal non recordo no ano 1950. Como meu pai era pintor de obra, empecei a traballar con el. Foi por pouco tempo xa que pronto cambiei de parecer e marchei para a de Bastianribas, na Porta do Sol, que non había moito que montara alí un taller de ferreiro e tamén de ferraxería. Esta actividade gustábame, sobre todo a forxa, aínda que curiosamente é a miña "asignatura pendiente", debido a que, como a cantería e mesmo a carpintería de madeira, a forxa ten moito que mostrar debido á súa variedade. Do pouco que puiden aprender deste oficio, teño unha singular anécdota que sinalarei máis adiante.

Na do Cunchiñas, que tamén lle chamaban así ao Bastianribas, botei dous anos ou algo máis, pero, por mediación de meu tío Claudio, irmán de meu pai, entrei a traballar no ano cincuenta e tres no taller de reparación de automóviles Gumersindo Rivas Maquieira. Daquela, os coches, tanto turismos como furgonetas e camións, eran de marcas estranxeiras, a maioría americanas, aínda que había algunha que outra europea, incluíndo algunha rusa. Iso si, antes da guerra tiveramos unha marca mítica pola súa excepcional calidade, a famosa Hispano-Suíza, automóbil que se permitía o luxo de compararse co prestixioso Rolls Royce inglés. A fábrica destes lendarios autos hispanos estaba en Barcelona, aínda que tamén tivo factorías en Guadalajara e Francia, país este onde se dedicou a fabricar compoñentes para a aviación como motores, trens de aterraxe e outros elementos.

A propósito, estando eu neste país como emigrante, fun de visita a unha exposición aeronáutica que se realiza todos os anos no aeroporto de Le Bourget, ao norte de París, e que coincidía coa posta en escena do avión supersónico Concorde, así como un Toupolev ruso das mesmas características. Naquel evento, o avión ruso nunhas probas de volteo "de vol" estreulouse. O Concorde durante os anos que andou no seu periplo comercial non tivo un só incidente ata que unha prancha de ferro na pista de aterraxe do aeroporto Charles de Gaulle en Roissy, na zona de París, terminou a súa carreira, aínda que en Inglaterra voou durante un pouco tempo máis. Pero ao que viñamos. Cando entramos nos salóns do aeroporto Le Bourget e accedemos á zona

Amigos de Carlos nas festas de San Pedro de Campañó, 1963. José, Pepe Galois, Agustín Yeto, Ducha da Cans e Carlos o Cañota

onde estaba exposto o Concorde, déuseme por poñerme a ler parte das fichas técnicas expostas. Entroume unha enorme emoción, cando lin "Train d'atterrissage fabriqué par Hispano-Suiza (Tren de aterraxe fabricado por Hispano-Suiza). Foi verdadeiramente conmovedor.

Durante os sete anos que traballei na de Rivas, a vida transcorría dunha maneira plácida e alegre. A esa idade non hai cousa que arreda a un, calquera mozo está disposto a comer o mundo. Tamén foi a época que me tocou ir ao servizo militar. Son da quinta do 56 e cando me chamaron a filas, aconsellado por un amigo, solicitei servir nos talleres do "Parque de Automovilismo" da oitava rexión militar, cuxa sede estaba establecida en Pontevedra capital. En relación con esa solicitude, un día cheguei unha carta pola que me convocaban para un exame de aptitude. Alá fun e xa na fase teórica déronme o aprobado como oficial de primeira sen me faceren o exame práctico. No sorteo militar tocóume a África, pero fun "excedente de cupo" e entón chamáronme para cumprir as obrigas militares na referida base de "Parque y Talleres". En marzo de 1957 entrei no cuartel de San Fernando. Eramos 114 recrutas dos cales 113, entre fillos de papá e outras lindezas, tiñan recomendación. O único que non a tiña era eu e deuse a curiosa circunstancia de que, talvez por esta razón, cheguei a ser o chiche do xefe militar da base. En xuño do ano seguinte licenciéime e volví a traballar para a de Rivas ata que completei os sete anos a que me referín antes. Cando me xubilei, estes sete anos apareceron rexistrados como cotizados no sistema da "Seguridad Social" o que, ademais de darlle moito mérito ao señor Rivas, favoreceu a miña pensión. Digo isto porque cando o

Esther e Carlos na festa de Gaxate (15-08-1960). Foto Virxilia Veitez

taller pasou a outras mans, houbo fraude á "Seguridad Social" e a moitos obreiros non lle apareceron as debidas cotizacións polo que se viron prexudicados á hora de determinar a súa paga de xubilación.

Durante ese período de traballo, as dificultades para saír adiante persistían. Con todo, cando se terminou o "racionamiento", creio que foi en 1952, a sensación de liberdade que comezou a albiscarse foi significativa. A pesar de que a ditadura aínda se mostraba moi firme, un neno da guerra, un mozo por aquel entón, non pensaba moito nas penurias e o que quería era divertirse e ser feliz. A xornada laboral era de oito horas, de nove a unha e de tres a sete, pero traballábase o sábado todo o día. Algunhas empresas ofrecían a oportunidade de facer horas extras que, polo menos a min, sempre mas pagaron. Para ir ao traballo a maioría de xente desprazábase

andando. Pola estrada de Lérez abaixo xuntabámonos os do Arco, Couso, O Castelo e doutros lugares formando grupos numerosos que parecía que íamos atrancado as rúas. Cando algún privilexiado baixaba en bicicleta, aínda que tocasse a buguina que levaba colgada no cadro, dándolle cos xeonllos, ninguén se apartaba o que provocaba que o ciclista en cuestión nos chamase de todo menos boa xente. Aquilo era un "cachondeo padre".

Pola semana, ao saír do traballo, ía tomar un bocadillo, de bonito con pementos mórrons ou de tetilla con marmelo. Tamén os teño tomado de sardiñas ou agullas en conserva que estaban moi bos. En calquera dos casos acompañaba o bocadillo con viño de Castela (Pinarejo), xa fose clarete ou branco, que sentaba que era unha marabilla. Despois, en vez de ir para a casa, algunhas veces, ía xunta unha moza e outras ao cine

que comezaba ás oito e media. Antes o cine era un divertimento ao que acudía moita a xente, en especial o sábado e o domingo que eran os "días de estreno", días nos que se proxectaban películas novas, formándose grandes colas o que animaba a moitos de nós a ir ao cine pola semana.

Os domingos, como sinaliei nas "lembranzas" anteriores, durante o inverno gustábame ir aos bailes da redonda: O Chosco de Lerez, A Paloma de Mourente, A Cañota de Campañó, así como ao popular baile do Pino e, algunhas veces, ao Vergel de Marín. Pero as mellores diversións, as máis esperadas, eran as festas do verán. Había moito onde escoller, pois entre Lerez e arredores había case sempre tres ou catro festas. Empezaban cedo, sobre as cinco da tarde, e o seu máximo apoxeo estaba entre as dez e once da noite. Pouco máis tempo duraban, porque as normas daquel tempo non o permitían. Aqueles nenos e nenas da guerra, que xa non eran tan nenos, tiñan unha enorme alegría de vivir. Naquelas festas comezaban os cruces de miradas, os flirteos, os namoramentos... Á miña memoria acoden anécdotas inesquecibles desa época sublime, unhas miñas outras de amigos, como esta que revela unha historia de amor marabillosa que tamén ten o seu lado triste. Un amigo meu tiña por veciña unha rapaza que coñecía desde que nacera, pois era sete ou oito anos máis vello ca ela. Nas festas do verán da parroquia onde residían, el, que xa andaba polos vinte e cinco, fixouse nela e a súa imaxe asaltoulle a testa. A súa fermosura fíxolle estremecer o corpo. Quedou engaiolado daquela moza bonita coma un sol, cuxa cara iluminada polos raios que pasaban a través das follas das árbores do adro, parecía a dunha venus. Buscouna

insistentemente coa mirada e as miradas cruzáronse repetidamente. Había complicidade. Bailaron. Entre bromas e risos el díxolle: "Non vou tardar moito en marchar. Espérote en tal sitio", un lugar coñecido por ambos. Un dos dous faltou á cita e foi o meu amigo. Velaquí o fráxil e relativo que é todo, de que pouco depende un destino, unha vida. A relación entre esta parella non foi máis alá. Os avatares da vida fixeron que cada un deles casase polo seu lado. Pero o meu amigo tenme dito que, se acudise a aquela cita, hoxe estarían casados, pensando no que con seguridade ía ocorrer; que estaban fondamente namorados; que estivo arrepentido durante moito tempo. En fin cousas do destino.

Entre a clientela que tiñamos na de Rivas, había dous homes mozos aínda, que tiñan camións á ruta. A sede desta empresa estaba na Lama de onde eran veciños. O pai dun deles tiña nesa vila diversos negocios: empresa construtora, serradoiro de madeira, arraxaba estradas, etc. Entón propuxéronme ir traballar con eles cunhas condicións moi pouco frecuentes daquela: bo salario con todos os dereitos sociais e pensión completa. Ao principio díxenlle que non. Eu vivía coma un rei en Pontevedra, xa comezaba a darme algún capricho que outro e non me chamaba nada ir para un sitio novo onde non coñecía a ninguén. Pero á forza de insistirme e influído por ese lado aventureiro que todos, en especial cando somos novos, levamos dentro, chegou un momento que me decidín e o 8 de febreiro de 1960 para alá fun. De espírito camaleónico e carácter extravertido, pronto me adaptei á nova faceta da miña vida. Fun moi ben acollido. Paraba na casa do patrón, onde me albergaron nunha habitación moi comfortable por certo, pois, a casa, moi grande ela,

xa tiña por aquel tempo calefacción central. A min tratábanme como se fose un membro máis da familia. Pronto comecei a relacionarme con todo o mundo, sobe todo cos mozos e mozas da vila. Ao mesmo tempo comezara a correr a bóla que desde Pontevedra viñera un mecánico para a serra de Trino e, ao pouco, todo o mundo me coñecía polo Mecánico. O meu traballo consistía no mantemento dos camións, que naquel momento eran catro, e dos turismos dos membros do entorno familiar e incluso dalgúns amizades. Comezaba o traballo ás nove da mañá, á unha parabamos e íamos tomar unha chiquita á taberna de Lopo, un mestre represaliado, moi culto. Pronto trabamos amizade. Logo, o xantar na casa do xefe. Case todos os días eramos oito persoas á mesa, ás veces máis, sinaladamente os domingos, día en que chegaban os "ruteiros", que podiamos ser vinte, xa que estes, que xa estaban casados e con fillos, viñan con toda a familia.

O viño do bares, tanto tinto coma branco, era do Ribeiro e aquí teño que facer unha paréntese. Na Lama comprendín por que estes viños eran tan famosos, pois calquera deles, tinto ou branco, eran, na miña modesta opinión, dunha calidade extraordinaria. Adquiríase en "medios", barrís de 24 olas (unha ola equivale a 16 litros). Os nosos camións ían buscalo ao Ribeiro para os distintos taberneiros e tamén para os amiceiros que o distribuían en pebellos por toda a bisbarra da Lama e tamén Pontecaldelas. Aquel branco no "chiquiteo" (daquela, unha "chiquita", custaba unha peseta) cunha cor tirando a turbio e un bouquet máis ben adozado, baixaba que provocaba unha sensación moi pracenteira. Na bodega do patrón sempre había un "medio" de tinto que se servía habitualmente ao xantar

e mais á cea. Ai que tinto! Eu nunca bebín un viño tan extraordinario na miña vida. E mira que levo probado viños bos, entre outros, os franceses. Cando, por poñer un exemplo, no xantar había cocido, eu mandáballe tranquilamente o meu litro daquel misterio e os demais tamén. Aquela cantidade de matices diversos, aquel bouquet exclusivo onde se integraba unha "agulla" sublime e ampla, supoñía un sorprendente regalo para o padal e para o espírito.

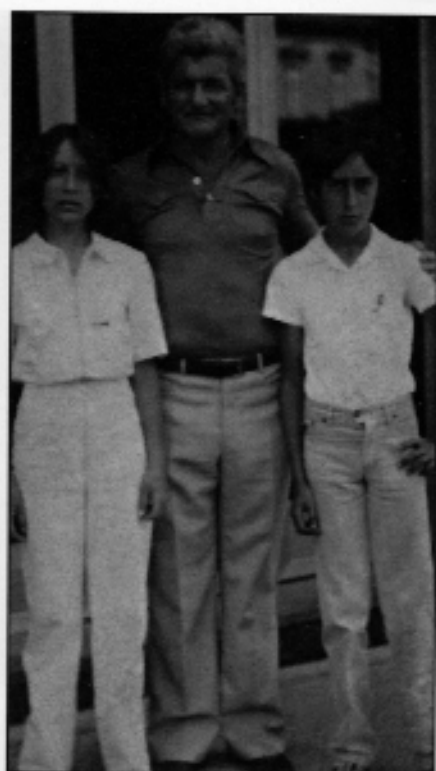
Á tarde, ao saír do traballo, sempre buscaba a forma de pasalo ben, de encontrarme a gusto. Os domingos había baile no mesmo centro da vila, onde tamén había cine. No mes de maio, un grupo de mozos e mozas fomos andando, monte a través, a unha das primeiras festas populares da bisbarra: O Cristo de Xende. Unha romaría significativa e peculiar na que algúns devotos ofrécese a ir dentro dunha caixa de defunto no decorrer da procesión. E aí van metidos, vivos, coa impresión que iso debe dar. A xente, en especial a mocidade, lucía as mellores galas. Eu levaba unha camisa branca de manga longa, un pantalón de mahón e tenis brancos. Creio que daquela aínda non había "jeans", polo menos por aquí. Houbo quen se ría de min e dicía que non tiña vergoña por ir así vestido, pero, se cadra por iso mesmo, enchínme de bailar toda a noite con quen quixen e paseino estupendamente.

Entre as mozas que ía coñecendo había unha chamada Esther que era moi alegre e divertida. De ollos negros e expresivos, labios carnosos e sensuais, moi xeitosiña ela. Bailaba moi ben e nunha destas festa do verán, en concreto na das Ermidas (5 de agosto), na parroquia de Antas, bailamos os dous sen ocuparnos dos demais amigos que fomos xuntos. Era como se estivésemos sós, non nos decatábamos para nada do que

pasaba arredor nosa. Nós, á nosa bóla, bailando baixo o ceo azul e luminoso, bañados polos raios de sol que pasaban a través das follas dos carballos, moitos deles centenarios. Aquela risa única e exclusiva que facía parte do seu encanto, contribuíu a que pasáramos un día inesquecible, un día que, por moitas razóns, recordo como se fose hoxe. A partir de aí a nosa relación foise acentuando ata que nos fixemos noivos. Foi moi bonito o noivado, aínda que non estivo exento de tormentas, xa que ela tiña unha forte personalidade e, ás veces, claro... Comezamos a relación no verán do ano sesenta e o 17 de febreiro de 1963 casamos.

Nas vacacións do verán de 1962, un empresario francés de orixe galega, nado na Lama, que fora para alá cos pais sendo moi neno, propúxome traballar en Francia, na súa fábrica de elaboración de viños, para mantemento do material rodante, así como da maquinaria. A verdade, non me chamaba gran cousa a proposta, pero quedamos de estar en contacto para decidir sobre o asunto. Tampouco Esther estaba moito polo labor e deixamos andar a cousa. Malia o dito, co paso de non moito tempo, comezou a xerminar en nós a idea de aceptar aquela proposta. Meus irmáns Pilar e Manolo xa estaban alá traballando coas súas respectivas parellas. Así que o 8 de agosto de 1963, en compañía dun irmán da muller, xa casado e con fillos, marchamos para alá.

Os seis meses que estívemos aquí desde que casamos ata que emigramos foron de lúa de mel. Quedaron gravados no máis fondo de nós como un dos períodos máis felices das nosas vidas. Da estancia en Francia xa falamos nas anteriores "lembrazas", só remarcar algunha cousa. Ao ano seguinte de marchar

Carlos cos seus fillos. Fotografía do "trís tras".
Alameda de Pontevedra, 1980

xa viñemos cun mes de vacacións pagadas e así os anos sucesivos mentres estívemos alí, a non ser os anos en que naceron os nosos dous fillos. Cando saía de alá, viña todo contento e cheo de ledicia. Eran peores as despedidas de retorno, momento no que a emoción afloraba e facía xurdir un nó na gorxa que me acompañaba durante un bo treito da viaxe. Despois de máis de vinte anos anos no país francés, comezamos a pensar en retornar definitivamente e así o fixemos no verán do ano 1985.

Unha vez aquí, comecei a buscar traballo e, despois dalgúñas vicisitudes, fun traballar para a empresa construtora Virogan, da que un dos fundadores era Victoriano, o Palomita. A miña función era levar obreiros e materiais para as obras. Pero un día descubrín que, abandonados nunha esquina do almacén, había unha fragua e unha zafra. Entón díxennlle ao encargado que, se quería, preparáballe os picos, punteiros, ciceis, etc. que máis que ferramentas parecían trompos.

Carlos e Esther nunha celebración. 2003

Aquel home quedou mirando para min e, co dedo índice xirando sobre a sen, exclamou: "Non me j...". O ferreiro que habitualmente preparaba as ferramentas estaba enfermo ou morrera, non recordo ben. O caso é que fomos a Carrascal a por carbón e aí me ves a min apuntando e "templando" toda esa ferramenta. Correu a bóla e amigos de Victoriano, tamén construtores, preguntáronlle: "Oe, Victoriano, seica tes un ferreiro na empresa". E el respondeulle: "Ese está coma unha cabra". Pero eu, que volvía practicar a miña primeira profesión, enchínme de apuntar ferramentas que, se me descoido, acabo montando unha ferrería.

Xa en 1988, meu irmán Manolo, que anos atrás fundara unha empresa de pintura de obra, propúxome que fose traballar con el para levar obreiros e outros servizos. Aceptei. Foi unha experiencia fantástica. Todas as reciclaxes ao longo da miña vida laboral foron enriquecedoras e, se cadra, esta máis ca ningunha. Meu irmán, un par de anos máis

novo ca min, era un auténtico líder. Sempre sentín admiración pola serie de calidades que reunía, sobre todo as humanas. Para min non só era irmán, tamén era amigo. Moitas anécdotas avalan a súa excepcional traxectoria. Desgraciadamente un fatal accidente na autoestrada Vigo-A Coruña acabou coa súa vida. Corría o ano 1997. Sentíreime orgulloso o resto da miña vida de ter un irmán e un patrón da súa envergadura. A empresa de pintura continuou funcionando baixo a dirección dos seus fillos Lito e Chantal e eu seguí nela ata que me xubilei en decembro do ano 2000.

Estaba a empezar os traballos de restauración do Pazo de Mugartegui, na praza da Pedreira. Era un venres, 9 de decembro e casualidades da vida, ese mesmo día cumpría oficialmente 65 anos. Ese mesmo día coincidiu tamén que estaba eu só e cando arreei á noiteña, a melancolía e a nostalxia apoderáronse de min e non puiden evitar emocionarme intensamente. Ao longo da miña vida, buscando sempre ser o máis

feliz posible dentro dos medios posibles, houbo tamén momentos de dor, como lle pode pasar a calquera. Ao falecemento de meu irmán, teño que engadir o de meu pai, miña tía Consuelo, miña curmá Tucha e miña nai. Pero o momento máis doloroso da miña existencia foi o pasamento da miña esposa no ano 2011, cando contaba con setenta e seis anos de idade. Esther foi a miña esposa, a miña compañeira, a miña amiga, a miña cómplice. O gran amor da miña vida.

Hoxe aquel neno nado nos anos trinta, aquel neno da guerra camiño dos oitenta anos, encóntrase bastante ben dentro da súa pel. Busca non deixar tempo para o aburrimiento, procura estar sempre ocupado. Vou tres días á semana ao ximnasio Budo, participando nalgunha disciplina deportiva acompañado de monitor como pode ser o "ciclo indoor" e o "indoorwoking", actividades estas onde a música é determinante polo estímulo que proporciona. Aínda me ocupo algo do campo e son socio de catro entidades culturais. Cando ollo arredor de min, observo que moitos daqueles nenos da guerra xa non están, xa se foron para sempre. Se me puxese a nomealos a todos cos seus nomes e alcumes, faría unha longa listaxe. Ás veces vénñeme á mente as aventuras infantís: o xogo do "guerrero del antifaz", ir roubar froita, bañarse no Gramal os domingos, onde aínda resoan os ecos dos nosos gritos e risadas. Camiñando polos diversos lugares da infancia e da adolescencia, a miña memoria échese de nostalxia e, ás veces, esbozo un compracido sorriso e outras invádeme a melancolía. Pensando e lembrando póñolle música de Ennio Morricone da banda sonora de "Érase una vez América", filme dirixido polo italiano Sergio Leone.